

Χωροταξικός Σχεδιασμός - Τουριστική Ανάπτυξη Ορεινών Μειονεκτικών Περιοχών. Διεθνής Εμπειρία και Ελληνική Πραγματικότητα: Η περίπτωση του Νομού Πιερίας

Δ. Τριανταφύλλου, Μηχανικός Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Msc Χωροταξίας, Υποψήφια Διδάκτωρ Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Περίληψη

Ο τουρισμός αποτελεί μια παραγωγική δραστηριότητα με έντονη χωρική διάσταση. Η ανάγκη σχεδιασμού του αποτελεί βασική προτεραιότητα της τουριστικής αναπτυξιακής πολιτικής που είναι συνδεδεμένη με το χωροταξικό σχεδιασμό. Η παρούσα εισήγηση διαπραγματεύεται τον ρόλο της τουριστικής δραστηριότητας στην ανάπτυξη ορεινών περιοχών. Βασική παράμετρος είναι η μελέτη πετυχημένων παραδειγμάτων ορεινών περιοχών από το διεθνή χώρο, ανάδειξη των αναπτυξιακών προοπτικών και πολιτικών που ακολουθηθήκαν για την αντιμετώπιση των αναπτυξιακών τους προβλημάτων. Η εισήγηση διακρίνεται σε τέσσερις [4] ενότητες: α) στην εισαγωγική ενότητα όπου αναλύεται η μεθοδολογία, οι στόχοι και η οργανωτική δομή της, β) στην δεύτερη ενότητα, που αποτελεί το θεωρητικό τμήμα της ανάλυσης με την βιβλιογραφική ανασκόπηση μιας σειρά σημαντικών ζητημάτων, γ) στην τρίτη ενότητα που διακρίνεται στις εξής υποενότητες: περιπτώσεις της διεθνούς εμπειρίας¹ και της ελληνικής πραγματικότητας², τέλος, δ) στην τέταρτη ενότητα διατυπώνονται τα συμπεράσματα μέσα από τη διαδικασία της ανάλυσης και σύνθεσης των αποτελεσμάτων.

Λέξεις Κλειδιά: χωροταξία, σχεδιασμός, αναπτυξιακή πολιτική, τουρισμός, ορεινές περιοχές

1. Εισαγωγή

Ο τουρισμός σήμερα αποτελεί έναν από τους ισχυρότερους τομείς της σύγχρονης παγκόσμιας οικονομίας. Αποτελεί μια ιδιαίτερα δυναμική δραστηριότητα, με έντονο χωρικό χαρακτήρα, η οποία έχει την προοπτική να λειτουργήσει ως αναπτυξιακός μοχλός για μια χωρική ενότητα. Μπορεί, να επιφέρει σημαντικές διαρθρωτικές μεταβολές στην οικονομία, στην κοινωνία και στο περιβάλλον τόσο σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς από τη φύση του αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, που βρίσκεται σε συνεχή και σε μόνιμη σχέση αλληλεξάρτησης με το φυσικό, πολιτισμικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον. Παράγοντες όπως είναι: η παγκόσμια πολιτική σταθερότητα, οι οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις, η επέκταση σε θεσμούς του κοινωνικού κράτους και η επικράτηση του τουρισμού ως ένα κοινωνικό πρότυπο, οι εξελίξεις στις μεταφορές, επικοινωνίες, στην πληροφόρηση, η μετατροπή του τουρισμού σε καταναλωτικό αγαθό της σύγχρονης κοινωνίας, η οργάνωση και η καθετοποίηση του, η συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη και οι προωθητικές πολιτικές, οδήγησε σε εντυπωσιακή αύξηση της ζήτησης και προσφοράς και σε σταδιακή μετατροπή του σε τομέα με τεράστιες προοπτικές στον παγκόσμιο χώρο. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που παρουσιάζουν οι ορεινές περιοχές είναι ότι αποτελούν σημαντικό τμήμα του παγκόσμιου χώρου, καθώς αντιπροσωπεύουν το 22% της επιφάνειας της γης, αποτελούν τόπο μόνιμης κατοικίας για το 12% περίπου του παγκόσμιου πληθυσμού και παρέχουν με αγαθά και

¹Whistler Mountain, Canada, Appalachians, USA, Taybet, Jordan, Khumbu, Nepal, Uluru, Australia, Huascarán National Park, Peru, Grindelwald, Switzerland, Caucasus, Georgia, Virunga Volcanoes, Central Africa, Ranomafana N. Park, Madagascar

² Π. Παντελεήμονας και Π. Ελατοχώρι Νομού Πιερίας

υπηρεσίες σε πάνω από το 50% της ανθρωπότητας, πληθυσμός ο οποίος εξαρτάται άμεσα ή έμμεσα από την διατήρηση και την προστασία τους.

Η συγκεκριμένη εργασία μέσω της διαδικασίας ανάλυσης και σύνθεσης αποτελεσμάτων από την διεθνή εμπειρία, προσεγγίζει τις τρεις παραπάνω έννοιες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μια ιδιόμορφη εσωτερική αμφίρροπη αλληλεξάρτηση. Η ανάγκη σχεδιασμού και διαχείρισης του τουρισμού αποτελεί τη βασική προτεραιότητα της τουριστικής αναπτυξιακής πολιτικής, η οποία είναι άμεσα συνδεδεμένη τόσο με τον χωροταξικό σχεδιασμό όσο και με τη προστασία των ορεινών περιοχών, στοιχεία αλληλένδετα, που λειτουργούν ως πρόκληση στην ανάπτυξη της συγκεκριμένης τυπολογίας προορισμών (Μπεριάτος Η., 2005). Επιπλέον, το ενδιαφέρον στη παρούσα εργασία εστιάζεται σε τοπική κλίμακα, καθώς σύμφωνα με την διεθνή εμπειρία (CEC, 2001, WEF, 2008, WTO, 2005, WTO & UNEP, 2005) ο ανταγωνισμός, στην πλέον παγκοσμιοποιημένη τουριστική οικονομία μεταφέρει το ενδιαφέρον σε επίπεδο προορισμών, καθώς οι τοπικές κοινωνίες είναι ο τελικός αποδέκτης και διαχειριστής των αποτελεσμάτων μιας αναπτυξιακής πολιτικής (Κοκκώσης Χ. & Τσάρτας Π., 2001).

Η δομή οργάνωσης της εργασίας συνάδει με την μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται καθώς η εργασία χωρίζεται σε (3) μέρη, το περιεχόμενο των οποίων περιλαμβάνει συνοπτικά:

Μέρος 1^ο- Πραγματοποιείται η θεωρητική βιβλιογραφική ανασκόπηση των διεθνών τάσεων, εξελίξεων και των νέων δεδομένων που υπηρεύονται στο σχεδιασμό του τουρισμού ορεινών περιοχών.

Μέρος 2^ο- Πραγματοποιείται παρουσίαση περιπτώσεων ορεινών περιοχών, πετυχαίνοντας μια ευρύτερη γεωγραφική κάλυψη. Στη κάθε περίπτωση υπάρχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά, προβλήματα, δυνατότητες και προοπτικές, καθώς αφορά κοινωνίες με μοναδική κοινωνική, οικονομική, πολιτική και παραγωγική δομή. Οι περιπτώσεις στη συνέχεια ομαδοποιούνται με βάση το συγκριτικό τους πλεονεκτήματα το οποίο προωθούν: το φυσικό περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομία.

Μέρος 3^ο- Πραγματοποιείται ανάλυση δύο παραδειγμάτων ορεινών περιοχών του ελληνικού χώρου και συγκεκριμένα του Π. Παντελεήμονα και του Π. Ελατοχωρίου του Νομού Πιερίας.

2. Θεωρητική Ανάλυση

Οι έννοιες του "χώρου", του "σχεδιασμού", της "ανάπτυξης", της "τουριστικής" πολιτικής με τις "ορεινές" περιοχές συνδέονται με μια άρρηκτη, λειτουργική και οργανική σχέση μεταξύ τους και εντάσσονται στο ίδιο ευρύτερο πλαίσιο προβληματισμού. Η εννοιολογική σύνδεση των όρων αυτών οδηγεί στην ενιαία θεώρηση και στη χάραξη χωροταξικής, αναπτυξιακής και τουριστικής πολιτικής.

Ο χωροταξικός σχεδιασμός του τουρισμού, αποτελεί ένα οργανικό τμήμα της αναπτυξιακής πολιτικής, καθώς ο τουρισμός αποτελεί τομέας, που συμβάλλει στην αναπτυξιακή διαδικασία με την ευρύτερη έννοια, διασφαλίζοντας την ισόρροπη και βιώσιμη ανάπτυξη, σε συμφωνία με την οικονομική και την κοινωνική συνοχή, την διατήρηση, την προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Ο χωροταξικός σχεδιασμός του τουρισμού, έχει αναγνωριστεί ως βασική προτεραιότητα, καθώς προσφέρει το ευρύτερο επιχειρησιακό πλαίσιο αναφοράς για την αναζήτηση συμπληρωματικότητας και πιθανής συνέργειας με τις επιμέρους τομεακές πολιτικές και συμβάλλει στη διευθέτηση των ενδεχόμενων επιπτώσεων (ΤΜΧΧΠΑ, 2009: 59). Επίσης, αποτελεί μέσο και εργαλείο για τον σχεδιασμό της επιθυμητής μελλοντικής τουριστικής ανάπτυξης.

Ο τουρισμός και η αναπτυξιακή πολιτική χαρακτηρίζονται από αλληλοτροφοδοτούμενη και άρρηκτη συσχέτιση καθώς, ο τουρισμός συνιστά τον πιο δυναμικό ταχύτατα αναπτυσσόμενο τομέα στο παγκόσμιο κοινωνικοοικονομικό σύστημα (Sharpley R. and Telfer D., 2002: 11-34, Κομίλης Π.Ε., 1994: 47). Η ανάπτυξη με την σύγχρονη έννοια αποτελεί μια διαδικασία μετασχηματισμού της κοινωνίας, σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο σύμφωνα με το σύστημα αξιών, συνθέτοντας μια έννοια με χαρακτήρα σχετικό και δυναμικό. Βέβαια, τονίζεται ότι στην έννοια "ανάπτυξη" δίνεται ευρύτερο περιεχόμενο, που περιλαμβάνει: την οικονομική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική διάσταση. Η βιβλιογραφία μελετά έντονα την σχέση τουρισμού και ανάπτυξης, καθώς αναδεικνύεται ως διέξοδος στα αναπτυξιακά προβλήματα πολλών περιοχών (Yilmaz B.S. and Gunal O.D., 2009, Rosentraub M.C. and Joo M., 2009, Milne S. and Ateljevic I., 2001, Sharpley R., 2001).

Το "ευρύτερο" περιβάλλον στις βασικές του εκφάνσεις: το φυσικό, πολιτιστικό και δομημένο περιβάλλον, αποτελεί "κεφάλαιο" στο οποίο "χτίζεται" η τουριστική ανάπτυξη, αποτελώντας τους κύριους αποδέκτες θετικών και αρνητικών επιρροών, καθώς, τουρισμός και ανάπτυξη χαρακτηρίζονται ως "...νόμισμα με δύο όψεις...". Η μελέτη της παραπάνω σχέσης αποτελεί και αντικείμενο επιστημονικής μελέτης, τουλάχιστον για τρεις δεκαετίες, ενώ βρίσκεται σε συνεχή έξαρση και επικαιρότητα, προκαλώντας έντονο προβληματισμό (Williams P.W. and Ponsford I.F., 2009, Holden A., 2009, Zoltan B. and Lorant Denes D, 2007, Butler R.W., 2000, Kousis M., 2000, Milne S. and Ateljevic I., 2001, Hjalager A.M., 1996, Pigram J., 1980, Inskeep E., 1987, Shackelford P., 1979).

Η παραπάνω σχέση αποτελεί κεντρικό θέμα πολιτικής, τόσο από την πλευρά της τουριστικής ανάπτυξης όσο και από την πλευρά προστασίας των φυσικών και πολιτιστικών πόρων ενός προορισμού (Holden A., 2008: 64-101, Douglas N. and Derrett R., 2001: 283-306, Briassoulis H. and Straaten J., 2000: 1-9, Doswell R., 1997: 126-146).

Ο τουρισμός δεν είναι απόλυτα διακριτός, συμβατικός παραγωγικός τομέας αλλά σύμπλεγμα αλληλεξαρτώμενων πόρων, που συνδυαζόμενοι διαμορφώνουν το τουριστικό προϊόν για ένα προορισμό. Η σύνθεση τους συγκροτεί την εικόνα που προβάλλει η περιοχή στα πλαίσια του ανταγωνισμού σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο. Το εύρος, η ποιότητα, η εξειδίκευση και η διαχείριση τους, αναδεικνύονται σε σημαντικούς παράγοντες καθορισμού της προσφοράς της κάθε περιοχής. Οι πόροι καθορίζουν την τουριστική ανάπτυξη, προσδιορίζοντας τον βαθμό ελκυστικότητας και την μοναδικότητα του (Βαρβαρέσος Σ., 1998: 92). Αποτελούν βασική αιτία ώθησης των επισκεπτών να επιλέξουν μια περιοχή ως προορισμό του ταξιδιού δίνοντας την δυνατότητα σε αυτή να ανταποκριθεί σε διαφορετικούς τύπους τουριστικής ζήτησης.

Οι διαφορετικές προσεγγίσεις στην ταξινόμηση των τουριστικών πόρων δεν αναιρούν τα κοινά χαρακτηριστικά στη θεματική ταξινόμηση τους (Travis A.S., 1982: 258, Burton R., 1997: 6-60, Swarbrooke J., 1999: 1-96, Godfrey K. and Clarke J., 2000: 64-82, Baud-Bovy M. and Lawson F., 2002: 194-202, Boniface B.C. and Cooper C., 2005: 17-37, Fusco G.L. and Nijkamp P., 2009). Στην Ελλάδα οι φυσικοί και οι πολιτιστικοί πόροι αποτελούν το βασικό συγκριτικό πλεονέκτημα του τουρισμού.

2.1. Σύγχρονος Τουρισμός

Ο τουρισμός αποτελεί ένα από τους δυναμικότερα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας σε απόλυτους και σχετικούς όρους. Ωστόσο, ορισμένοι παράγοντες εξωτερικοί, όπως είναι οι φυσικές καταστροφές, οι πολεμικές συρράξεις, οι πανδημίες, οι τρομοκρατικές επιθέσεις αλλά και η διεθνής οικονομική κρίση επηρεάζουν την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού υπάρχουν χρονιές υψηλού ρυθμού ανάπτυξης: 1995, 1996, 2000 και 2004 έως 2007, τις οποίες διαδέχονται οι χρονιές χαμηλής ανάπτυξης: 2001-2003 και το 2008. Σε διεθνή κλίμακα την προηγούμενη

χρονιά σημειώθηκε μείωση της τάξης του 4% - 6%, ενώ η Ευρώπη παρουσιάζει μείωση της τουριστικής κίνησης κατά 10% (Conrady R. and Buck M., 2009: 3-16).

Η συμβολή του τουρισμού στην παγκόσμια οικονομία με βάση προβλέψεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού αναμένεται να επιφέρουν αύξηση αφίξεων σε 1,5 δισεκατομμύρια μέχρι το 2020, σημειώνοντας μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης των αφίξεων της τάξης του 3,0%. Η Ευρώπη έχει την μερίδα του λέοντος στην παγκόσμια τουριστική κίνηση με ποσοστό που φτάνει το 50% σε αφίξεις, τουριστικό προϊόν που αντιστοιχεί στο ποσοστό του 12% του ΑΕΠ έμμεσα ή άμεσα και περίπου στο 10% της συνολικής απασχόλησης (WTO, 2001, 2009a & 2009b).

2.2. Ελληνικός Τουρισμός

Ο τουρισμός είναι δραστηριότητα που αποτελεί την "ατμομηχανή" της ελληνικής οικονομίας, με συνεχώς αυξανόμενη σημασία, αποτελώντας ουσιαστικά την μεγαλύτερη ανταγωνιστική εθνική βιομηχανία (Βρεττός Ν. και Στουρνάρας Γ., 2009: 58-63). Στην Ελλάδα οι επισκέπτες και η φιλοξενία τους, έχει ιστορία ριζωμένη στην αρχαιότητα, όπου η φιλοξενία θεωρούνταν ιερή και η προστασία των φιλοξενούμενων αποδίδονταν στον "Ξένιο Δία".

Ο τουρισμός συνεισφέρει άμεσα και έμμεσα το 18% του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας, ενώ αν συνυπολογιστούν οι παράπλευροι τομείς υπηρεσιών που εξαρτώνται από τον τουρισμό το ποσοστό φτάνει το 25% με 30% και η απασχόληση το 20% των απασχολούμενων (WTTC, 2006, 2009a, 2009b).

Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του ελληνικού προϊόντος είναι ο συνδυασμός στοιχείων όπως είναι: η μυθολογία, η γεωγραφική ποικιλομορφία, η μοναδική ταυτότητα, το μήκος αλλά και η ποιότητα των ακτών, το μεσογειακό κλίμα, ο πολυνησιακός χαρακτήρας, η παραδοσιακή κληρονομιά, η ασφάλεια, η πολιτική σταθερότητα, η φυσική και πολιτισμική κληρονομιά και η ιστορία, αποτελούν θέλγητρα που ασκούν παγκόσμια γοητεία και καθιστούν την Ελλάδα σε έναν από τους κορυφαίους προορισμούς σε παγκόσμιο επίπεδο. Η συνδυασμένη παρουσία τους στον ελληνικό χώρο πολλαπλασιάζει την αξία του τουριστικού προϊόντος της χώρας, παρόλο που πολλοί από τους παράγοντες, συναντώνται και σε άλλες ανταγωνιστικές χώρες (ΣΕΤΕ 1995, 2003, 2004, 2005).

Τα κύρια χαρακτηριστικά του ελληνικού τουρισμού είναι: 1) η απήχηση, η υψηλή και θετική αναγνωρισιμότητα της χώρας, 2) η χαμηλή ανταγωνιστικότητα στο διεθνές περιβάλλον, 3) η εποχικότητα που καθιστά αναγκαίο τον εμπλουτισμό με δραστηριότητες που επιμηκύνουν τη τουριστική περίοδο, 4) η επικράτηση ως τουριστικού προτύπου του μαζικού τουρισμού, 5) η έλλειψη των επενδυτικών κεφαλαίων και επιχειρηματικότητας, 6) το ασαφές θεσμικό πλαίσιο των τουριστικών επιχειρήσεων, 7) η συγκέντρωση τουριστικής κίνησης σε συγκεκριμένες περιοχές, 8) η υπερεκμετάλλευση και η εγκατάλειψη πόρων λόγω πιέσεων, η υποβάθμιση του τοπίου και η μη ελεγχόμενη δόμηση, κυρίως στους τουριστικούς προορισμούς, 9) η μειωμένη προσβασιμότητα και η έλλειψη στις συνδυασμένες μεταφορές, 10) η ελλιπής εκπαίδευση και η κατάρτιση των εργαζόμενων στον τομέα, το μη ικανοποιητικό επίπεδο υπηρεσιών, 11) η έλλειψη προσαρμοστικότητας στα νέα δεδομένα και στις τάσεις του παγκόσμιου τουρισμού και επίσης, 12) η έλλειψη προβολής στις διεθνείς αγορές. Τέλος, βασικό χαρακτηριστικό του είναι η έλλειψη μακροχρόνιου στοχευόμενου σχεδιασμού του τουρισμού από το κράτος.

Διαχρονικά ο ρόλος του κράτους στην εξέλιξη του ελληνικού τουριστικού προϊόντος υπήρξε αποσπασματικός, ασυντόνιστος χωρίς συγκεκριμένο στόχο, καθώς ο κλάδος του τουρισμού δεν αποτέλεσε αντικείμενο ενός μακροπρόθεσμου σχεδιασμού. Η ανάπτυξη συντελέστηκε απουσία σταθερού σχεδιασμού, βασίστηκε αποκλειστικά στο πλαίσιο του μαζικού τουρισμού της θερινής περιόδου και στο μεγαλύτερο μέρος του στα ελληνικά νησιά. Ο τύπος "μαζικού" τουρισμού περιγράφεται ως η οργανωμένη μετακίνηση ομάδας ατόμων σε

ένα προορισμό, για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και πλαίσιο δραστηριοτήτων. Ακολουθώντας τον ρυθμό ανάπτυξης στις δεκαετίες του '60 και '70 και σταθερή και ανοδική πορεία στις δεκαετίες του '80 και '90, ο ελληνικός τουρισμός σήμερα βρίσκεται σε στάδιο εύρεσης και εδραίωσης μιας νέας ταυτότητας (Τσάρτας Π., 2000).

Οι βασικοί στόχοι της ελληνικής πολιτικής για τον τουρισμό είναι οι έξι: 1) η αύξηση της ζήτησης, 2) η γεωγραφική και η χωρική διασπορά της, 3) η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του, 3) η αλλαγή στο προφίλ των επισκεπτών, 4) η μείωση στην έντονη εποχικότητα και στη χρονική διεύρυνση στη τουριστική περίοδο, 5) η διάχυση των αποτελεσμάτων σε υπολοίπους τομείς της οικονομίας με πολιτικές οι οποίες ενισχύουν τη διασύνδεσή τους, 6) η βελτίωση στη ποιότητα των υπηρεσιών, 7) η εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού, 8) δημιουργία ενός σταθερού θεσμικού πλαισίου για προσέλκυση σημαντικών επενδύσεων, 9) η βελτίωση του συνολικού, οικονομικού αποτελέσματος της τουριστικής δραστηριότητας (έμμεσου-άμεσου), του βαθμού απόδοσής της και 10) η ανάδειξη και η προβολή της ταυτότητας του.

2.3. Ορεινές Περιοχές

Πρόκειται για περιοχές με έντονη ποικιλομορφία και ανομοιογένεια που καλύπτουν το 22% της συνολικής επιφάνειας της γης, αποτελούν μόνιμη κατοικία για το 12% του παγκόσμιου πληθυσμού παρέχοντας με αγαθά και με υπηρεσίες σε πάνω από το 50% της ανθρωπότητας που εξαρτάται είτε άμεσα ή έμμεσα από την διατήρηση και την ύπαρξη τους. Ο ρόλος των ορεινών περιοχών έχει και ιστορική σημασία καθώς υπήρξαν τόπος διαμονής αυτοχθόνων πληθυσμών και καταφύγια ομάδων και φυλών που εκτοπίζονταν από τους κατακτητές, τις πολιτικές εξουσίες και τα κυρίαρχα κοινωνικά ρεύματα κάθε εποχής. Αυτός είναι και ένας βασικός λόγος απομόνωσης και περιθωριοποίησης τους, καθώς η επιβίωση των κοινοτήτων αυτών βασιζόταν σε ένα βασικό κανόνα, την αυτάρκεια τους. Οι αντιθέσεις που συνθέτουν την γεωπολιτική ιδιομορφία και την φυσιογνωμία των χωρών με ορεινή γεωμορφολογία αποτελούν ταυτόχρονα τα δυνατά και αδύνατα σημεία τους, τα μειονεκτήματα ταυτόχρονα και τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα με ενδεικτικό παράδειγμα την Ελλάδα.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι ορεινές περιοχές είναι πολλά και εξαρτώνται από τις τοπικές ιδιαιτερότητες και ιδιομορφίες. Τα κυριότερα προβλήματα αφορούν κυρίως: την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος, την διάβρωση του εδάφους λόγω της γεωργικής δραστηριότητας, τις μη οργανωμένες μεταβολές σε χρήσεις γης, την πληθυσμιακή ερήμωση, την μη ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων και την μη αποκατάσταση των περιοχών που έχουν υποστεί ή που πρόκειται να υποστούν περιβαλλοντική πίεση, τις κοινωνικές και τις πολιτιστικές μεταβολές στον τρόπο ζωής και την παράδοση των κοινοτήτων. Τα προβλήματα αυτά αναμένεται να ενταθούν τα επόμενα χρόνια, εξαιτίας των βαρύτερων επιπτώσεων από την δραματική κλιματική αλλαγή που αποτελούν και την βάση της άποψης που εκφράζει μια ομάδα επιστημόνων ότι κάποτε οι ορεινές περιοχές θα κατοικηθούν ξανά, καθώς οι συνθήκες αυτές είναι πιθανόν να μας αναγκάσουν να στραφούμε περισσότερο προς τον ορεινό χώρο. Τέλος, η οικονομική εξάρτηση αυτών των περιοχών από την αναπτυσσόμενη δραστηριότητα του τουρισμού δημιουργεί ερωτήματα για την μελλοντική αναπτυξιακή τους πορεία.

Σύμφωνα με τα παραπάνω είναι αναγκαία η ύπαρξη ενιαίας και ολοκληρωμένης χωροταξικής και περιβαλλοντικής πολιτικής για τις ορεινές περιοχές της χώρας. Αυτή η πολιτική θα πρέπει να είναι διαχρονικά συνεχής και συνεπής, λογικά συνεκτική και επιστημονικά καινοτόμα. Η εμπειρία όμως, δείχνει ότι υπάρχει αδυναμία των κρατικών φορέων να συνειδητοποιήσουν την έκταση του προβλήματος, να υιοθετήσουν και να δρομολογήσουν εξειδικευμένη πολιτική για την ανάπτυξη των συγκεκριμένων περιοχών. Στην Ελλάδα, ο μαρασμός των ορεινών περιοχών εξακολουθεί να υπάρχει και σε πολλές

περιπτώσεις θεωρείται μη αναστρέψιμος, είμαστε μακριά από το να εφαρμόσουμε μια αποτελεσματική και εξειδικευμένη πολιτική για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών σε εθνικό επίπεδο, ωστόσο, υπάρχουν μεμονωμένες περιπτώσεις ορεινών περιοχών οι οποίες ακολουθούν τέτοιου είδους πολιτικές-στρατηγικές προσπαθώντας να αναγεννηθούν αναζητώντας τον κατάλληλο τρόπο.

3. Μελέτες Περίπτωσης

Η ανάλυση, η προσαρμογή και η σύνθεση ευρημάτων από τον παγκόσμιο χώρο, με στόχο την άρση της απομόνωσης της πλειοψηφίας των ορεινών περιοχών αποτελεί το βασικό στόχο και επιδίωξη των ερευνητών που ασχολούνται με την ανάπτυξη και την αναγέννηση των ορεινών περιοχών (UNEP, 2002). Έτσι, στην συγκεκριμένη ενότητα ακολουθείται ο διαχωρισμός των περιπτώσεων μελέτης σε δύο [2] επίπεδα: 1) στο πρώτο επίπεδο γίνεται σύντομη περιγραφή και παρουσίαση των χαρακτηριστικών και των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν σήμερα οι ορεινές περιοχές με μελέτη παραδειγμάτων από τον διεθνή χώρο, ανάδειξη των προοπτικών ανάπτυξης τους και των πολιτικών που υιοθετήθηκαν για να αντιμετωπιστούν διαρθρωτικά τους προβλήματα. Οι περιοχές αυτές αντιμετωπίζουν στο παρελθόν διαρθρωτικές δυσκολίες τις οποίες κατάφεραν να αντιμετωπίσουν με διαφορετικό τρόπο, ωστόσο, δύο είναι τα κοινά χαρακτηριστικά των επιλεγμένων προορισμών: πρόκειται για ορεινές περιοχές με έμφαση της τοπική κοινωνία στην ανάπτυξη του τομέα του τουρισμού. 2) στο δεύτερο επίπεδο γίνεται η προσαρμογή των αποτελεσμάτων των πετυχημένων παραδειγμάτων στα ελληνικά δεδομένα και την ελληνική πραγματικότητα με ανάλυση δύο περιπτώσεων του Νομού Πιερίας: των οικισμών του Π. Παντελεήμονα και του Π. Ελατοχωρίου.

3.1. Μεθοδολογία μελέτης επιλεγμένων περιπτώσεων

Σε πρώτη φάση, γίνεται επιλογή δέκα περιπτώσεων μελέτης από τον διεθνή χώρο. Η επιλογή των περιπτώσεων δεν είναι τυχαία καθώς κάθε περίπτωση έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά, αναφέρεται σε μια ξεχωριστή κοινωνία που έχει μοναδική κοινωνική, οικονομική, πολιτική και παραγωγική δομή, διαφορετικά προβλήματα, δυνατότητες και προοπτικές. Βασικό κοινό τους όμως χαρακτηριστικό είναι ότι σε όλες τις περιπτώσεις διέξοδος αποτελεί ο τουρισμός. Σε αυτό το σημείο προκύπτουν σημαντικά ερωτήματα που αφορούν το είδος του τουρισμού για τον οποίο μιλάμε, κάτω από ποιες προϋποθέσεις; πώς συμμετέχει η τοπική κοινωνία στο σχεδιασμό της αναπτυξιακή διαδικασία και αν γίνεται ενεργό μέρος της;

Στη συνέχεια, γίνεται μια σημαντική διάκριση και ομαδοποίηση των περιπτώσεων αυτών σε δύο βασικές υποομάδες με βάση το συγκριτικό πλεονέκτημα που ανέπτυξαν και αξιοποίησαν. Τα δύο βασικά συγκριτικά πλεονεκτήματα των ορεινών περιοχών είναι: α) το πλούσιο φυσικό περιβάλλον και β) η πολιτιστική κληρονομιά και παράδοση τους. Η ανάλυση που ακολουθεί έχει ως στόχο να μας δώσει ερεθίσματα ως προς τον τρόπο σχεδιασμού και εφαρμογής μιας παρόμοιας πολιτικής σε μια ορεινή περιοχή της ελληνικής πραγματικότητας.

3.2. Φυσικό Περιβάλλον

3.2.1. Huascarán National Park, Peru. Το εθνικό πάρκο αποτελεί το κέντρο προστασίας των υψηλότερων κορυφών των Περουβιανών Άνδεων, που θεωρούνται από τα υψηλότερα βουνά της τροπικής ζώνης. Το πάρκο ιδρύθηκε το 1975, κηρύχθηκε ως μνημείο παγκόσμιας εθνικής κληρονομιάς το 1985 και σε συνδυασμό με την καλή προσβασιμότητα είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση προσέλευσης επισκεπτών, φτάνοντας σήμερα στους 150.000 ετησίως αλλά και συνεισφέροντας στο σύνολο της τοπικής οικονομίας με το ποσοστό της τάξης του 20% στο σύνολο των εισοδημάτων. Παρόλο, την συνεχή αύξηση επισκεπτών, η έλλειψη συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας στην διαχείριση του τουρισμού, η έλλειψη οργανωμένης προσπάθειας σχεδιασμού τουριστικών προγραμμάτων για την εύρεση εναλλακτικών προορισμών οδήγησε

σε υποβάθμιση της ποιότητας του περιβάλλοντος. Το παραπάνω αποτέλεσμα οδήγησε στην αντιμετώπιση του προβλήματος με την δημιουργία του Σχεδίου Τουριστικής Διαχείρισης, με βασικό στόχο τον αναπροσανατολισμό της τουριστικής δραστηριότητας. Λέξεις κλειδιά του σχεδίου είναι: η συμμετοχή και η ομοφωνία με έμφαση στην ενδυνάμωση της συνεργασίας και στην εύρεση κοινών στόχων μεταξύ διεύθυνσης του πάρκου, τουριστικών επιχειρήσεων και τοπικής κοινωνίας. Το σχέδιο έδινε έμφαση στην ανάπτυξη του τοπικού τουρισμού, στην εύρεση κινήτρων προώθησης ιδιωτικών επενδύσεων για υπηρεσίες και υποδομές μέσα στο πάρκο και στην ανάγκη για διατήρηση και ανάπτυξη εναλλακτικών λύσεων τουρισμού σε συνδυασμό με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Τα αποτελέσματα εφαρμογής του σχεδίου υπήρξαν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά. Το σχέδιο έγινε επίσημη κυβερνητική πολιτική, με αποτέλεσμα την αύξηση των επενδύσεων στις υποδομές και στην εκπαίδευση των τοπικών κοινωνιών, στην ενδυνάμωση της συνεργασίας μεταξύ της διεύθυνσης του πάρκου και των πολιτών της τοπικής κοινωνίας, στην δημιουργία νέων συμπληρωματικών σχεδίων και στην διατήρηση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής.

3.2.2. Grindelwald, Switzerlan. Στις ημέρες μεγάλης προσέλευσης οι 4.000 μόνιμοι κάτοικοι της περιοχής φιλοξενούν πάνω από 20.000 επισκέπτες. Ωστόσο, δεν συνέβαινε πάντα το ίδιο καθώς, έξι έως οχτώ γενεές πριν, οι πρόγονοι των σημερινών κατοίκων υπέφεραν λόγω των αυξανόμενων πληθυσμιακών πιέσεων και των μειώσεων στις τιμές των αγροτικών προϊόντων που επέφεραν την αδυναμία διατήρησης των παραδοσιακών αλπικών μεθόδων καλλιέργειας τους με αποτέλεσμα την εγκατάλειψη της περιοχής. Στην συνέχεια, η ευρωπαϊκή αστική ελίτ ανακαλύπτει το φυσικοπολιτιστικό πλούτο των Άλπεων και το άλλοτε εχθρικό ορεινό τους περιβάλλον μετατρέπεται σε ιδεώδη τουριστικό προορισμό. Έτσι, είχαμε την πρώτη αύξηση στον τουρισμό εξαιτίας της διεύρυνσης των χειμερινών δραστηριοτήτων, των υπηρεσιών και των υποδομών στέγασης και παρόλο που τον έλεγχο για την ανάπτυξη της περιοχής είχαν οι ξένοι επενδυτές, δημιουργήθηκαν νέες θέσεις εργασίας για τους τοπικούς κατοίκους. Έπειτα, ο τουρισμός μειώθηκε σημαντικά μέχρι το 1950, αποτελώντας την φάση σταθεροποίησης που αποδείχθηκε ιδιαίτερος σημαντική για την περαιτέρω ανάπτυξη του. Οι υπηρεσίες περνούν στα χέρια των τοπικών κατοίκων οδηγούμαστε όμως, στην μη σχεδιασμένη ανάπτυξη των υποδομών όπως και στα περισσότερα παραθεριστικά θέρετρα των Άλπεων όπου είχαμε την δεύτερη άνθηση του τουρισμού μετά το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Η συνεχής αύξηση του μαζικού τουρισμού για πάνω από τρεις δεκαετίες είχε ως αποτέλεσμα αρνητικές περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες. Στην διάρκεια όμως της δεκαετίας του '90 η ανάπτυξη του τουρισμού ήταν ασταθής με συνεχής αλλαγές στις τάσεις τουριστικής ζήτησης και τις προτεραιότητες των πολιτικών, των τοπικών κοινωνιών να μεταβάλλονται συνεχώς βασιζόμενες σε δύο λέξεις κλειδιά που ανακαλυφθήκαν μέσα από την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής: τη ποικιλομορφία στον τουρισμό ώστε να υπάρχουν λύσεις στις μη προβλεπόμενες αλλαγές της και τη διατήρηση της κοινωνικοπολιτικής και της οικονομικής αυτονομίας της τοπικής κοινωνίας.

3.2.3. The Caucasus, Georgia. Η περιοχή του Καυκάσου υπήρξε από τους σημαντικότερους προορισμούς της πρώην σοβιετικής ένωσης λόγω του πλούσιου φυσικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Μετά το τέλος της σοβιετικής ένωσης ο τουρισμός μειώθηκε σημαντικά λόγω της ασταθής πολιτικής κατάστασης, της έλλειψης υποδομών, του διεθνή ανταγωνισμού, της έλλειψης στρατηγικής και εμπειρίας επαναπροσδιορισμού του τουρισμού σύμφωνα με τα νέα δεδομένα και τις νέες απαιτήσεις. Τα προβλήματα οδηγούν στην εύρεση νέων ιδεών με στόχο τον αειφόρο τουρισμό σε μια περιοχή όπου ο επισκέπτης ανακαλύπτει κοινότητες που έχουν ως βασικό συγκριτικό πλεονέκτημα το πλούσιο και ανέπαφο φυσικό τους περιβάλλον. Τύποι τουρισμού περιβαλλοντικά φιλικό δημιουργούν το νέο αναπτυξιακό προφίλ του Καυκάσου,

προσφέροντας νέες θέσεις εργασίας, βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής των κατοίκων αλλά και διατηρώντας την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά. Η συγκεκριμένη περίπτωση μελέτης αποτελεί παράδειγμα συνεργασίας μεταξύ κυβερνήσεων, διεθνών τουριστικών επιχειρήσεων και τοπικών κοινωνιών, καθώς μέσα από την συνεργασία των κρατών Γεωργίας και Αυστρίας δημιουργήθηκε το Sport Hotel Gudauri, που παρόλο τις πολιτικές και οικονομικές μεταβολές η επιχείρηση έχει λειτουργήσει επιτυχώς από το 1987 με πάνω από 1.000 επισκέπτες κάθε χειμώνα, στηριζόμενη στους πόρους και στην συνεργασία των δύο κρατών.

3.2.4. *Virunga Volcanoes, Central Africa.* Το συγκεκριμένο ηφαίστειο βρίσκεται στο όριο της Ουγκάντα, του Κονγκό και της Ρουάντα. Τα ηφαιστειακά εδάφη έχουν μεγάλη απόδοση από την καλλιέργεια τους, ενώ τα βουνά αυτά αποτελούν καταφύγιο ενός σπάνιου είδους γορίλλα. Ο τουρισμός αποτελεί μέσο προστασίας και διατήρησης του απειλούμενου είδους, που είναι πολύ εύθραυστη βάση ανάπτυξης του, καθώς τα δάση καταστρέφονται λόγω της υπερβολικής υλοτομίας και καλλιέργειας του εδάφους. Ο τουρισμός βασιζόμενος στα ευαίσθητα στοιχεία όπως είναι οι γορίλλες δίνει έμφαση σε οικονομικούς και πολιτικούς στόχους. Τα τουριστικά προγράμματα έδωσαν έμφαση στη διάχυση των πλεονεκτημάτων στους ανθρώπους που ζουν γύρω από το πάρκο έτσι ώστε να γίνει αντιληπτό ότι αποκομίζουν οφέλη από την προστασία του πάρκου διασφαλίζοντας ότι και οι αρχές θα έχουν πρόσβαση στην χρήση των πόρων με τρόπους οι οποίοι θα είναι αποδοτικότεροι για το πάρκο και την άγρια ζωή, καθώς στις χώρες της κεντρικής Αφρικής, όπου οι πιέσεις από την αύξηση του πληθυσμού και την πολιτική αστάθεια το εισόδημα από τον οικοτουρισμό αποτελεί βασικό οικονομικό πόρο.

3.2.5. *Ranomafana National Park, Madagascar.* Η εκμετάλλευση των ορεινών εκτάσεων που καλύπτουν το μεγαλύτερο ποσοστό της χώρας αποτελούν ένα από τους βασικούς στόχους της κυβέρνησης της Μαδαγασκάρης η οποία έχει υιοθετήσει φιλόδοξες πολιτικές προώθησης του τουρισμού που επιφέρει το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό στην οικονομία μετά την παραγωγή και εμπορία καφέ, ενώ θεωρείται ο σημαντικότερος τομέας μέσω του οποίου επιτυγχάνεται η ανάπτυξη της οικονομίας. Από το 1984 έως το 1996 οι επισκέπτες αυξήθηκαν από 10.000 σε 80.000 και παρόλο που ο παραθαλάσσιος τουρισμός κυριαρχεί, ο ορεινός τουρισμός αρχίζει να καταλαμβάνει με τον καιρό μεγάλο μέρος της οικονομίας, κυρίως μετά την ίδρυση νέων εθνικών πάρκων και την αναγνώριση πολλών περιοχών ως προστατευμένες. Μέχρι το 1998 η Μαδαγασκάρη είχε 40 προστατευμένες περιοχές και εθνικά πάρκα. Η προώθηση του ωστόσο, έρχεται σε αντίθεση με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα της τοπικής κοινωνίας που εξαρτάται οικονομικά αποκλειστικά από την εκμετάλλευση της γης. Το εθνικό πάρκο της Ranomafana είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα όπου πάνω από το μισό των εισοδημάτων που αποφέρει η εκμετάλλευση του πάρκου χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη της ζώνης γύρω από αυτό. Μεγάλα χρηματικά ποσά χρησιμοποιούνται για την εντατικοποίηση της παραγωγής ρυζιού και την ανάπτυξη των υποδομών με κύριο στόχο την μείωση των πιέσεων στους φυσικούς πόρους όπως και την διατήρηση και προστασία της άγριας ζωής.

3.3. Πολιτιστικό Περιβάλλον

3.3.1. *Whistler Mountain, Canada.* Μέσα σε τρεις δεκαετίες η ορεινή περιοχή έχει μετατραπεί σε έναν από τους πιο γνωστούς παραθεριστικούς προορισμούς. Οι κάτοικοι της περιοχής που φτάνουν τους 8.700 φιλοξενούν 30.000 επισκέπτες ημερησίως. Η περιοχή ως παραθεριστικός προορισμός προγραμματίστηκε και χρηματοδοτήθηκε από πρόγραμμα για την συστηματική αναπτυξιακή στρατηγική του. Για το σκοπό αυτό δημιουργήθηκε πρόγραμμα δημιουργικών και πολιτιστικών γεγονότων σχεδιασμένο να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις των τουριστικών αγορών. Από το 1975 αναδείχθηκε σε ένα παραθεριστικό θέρετρο με τοπικό του κυβερνητικό συμβούλιο, το οποίο διαχειρίζεται τα αναπτυξιακά αποτελέσματα του τουρισμού παρέχοντας

υψηλής ποιότητας ψυχαγωγικές δραστηριότητες, προστατεύοντας τοπικά είδη της περιοχής και δημιουργώντας επαρκής υπηρεσίες για τους μόνιμους κατοίκους. Κίνητρα που δόθηκαν είχαν ως αποτέλεσμα την δημιουργία ενός συμπαγούς χωριού, προορισμένο αποκλειστικά για πεζούς, την δημιουργία προγράμματος για την συλλογή των απορριμμάτων, την προώθηση στεγαστικού προγράμματος για τους μόνιμους κατοίκους και προγράμματος μελέτης των κοινωνικών, πολιτιστικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών προοπτικών. Τα αποτελέσματα του διαχειριστικού προγράμματος συζητούνται ετησίως στο τοπικό συμβούλιο.

3.3.2. The Appalachians, USA. Οι κάτοικοι στην συγκεκριμένη περιοχή είχαν παραδοσιακές επιχειρήσεις που στήριζαν την βιομηχανία τουρισμού, που αποτελεί και την βάση της τοπικής οικονομίας, παρόλο που έρχεται σε αντιπαράθεση με τους κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους της κοινωνίας. Το 1993 ένας μη κυβερνητικός οργανισμός αναζητά την επίτευξη της αειφορίας για την οικονομία των συγκεκριμένων κοινωνιών. Η χρήση του πιο υποτιμημένου στοιχείου τους που είναι η κληρονομιά σε παραδοσιακές τέχνες αποτέλεσε την διέξοδο για την αναβίωση. Η συγκεκριμένη ορεινή περιοχή φιλοξενούσε τους καλύτερους τεχνίτες, τα καλύτερα σχολεία εκμάθησης παραδοσιακών τεχνών με αποτέλεσμα τα έσοδα πώλησης των προϊόντων αυτών να στηρίζει την οικονομία της τοπικής κοινωνίας. Η δράση του οργανισμού για την αειφόρο ανάπτυξη της οικονομίας της περιοχής βασίζεται στην μοναδικότητα της. Η πολιτιστική παράδοση είναι μοναδική και συνδέεται με την ανάπτυξη έχοντας ως αποτέλεσμα την αύξηση του εισοδήματος της τοπικής κοινωνίας. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα οδηγεί σε επιτυχημένη συνεχή ροή τουριστών και σε μεγιστοποίηση του εισοδήματος αποτρέποντας την υποβίβαση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

3.3.3. Taybet, Jordan. Στη νότια Ιορδανία κοντά στα ιερά βουνά της αρχαίας πόλης Πέτρα βρίσκεται ένας σημαντικός τουριστικός προορισμός. Στα μέσα του 20^{ου} αιώνα η νομαδική καλλιέργεια αποτέλεσε την κύρια απασχόληση των κατοίκων και κάθε οικογένεια είχε σαν ιδιοκτησία ένα ή περισσότερα καταλύματα τα οποία χρησιμοποιούσαν μόνο το χειμώνα, ενώ το καλοκαίρι στο σύνολο της η κοινότητα εγκατέλειπε το χωριό. Το 1950 με την κατασκευή δρόμου οι κάτοικοι άρχισαν να μετακομίζουν σε σπίτια με καλύτερη πρόσβαση και ανέσεις. Ως αποτέλεσμα το παλιό χωριό εγκαταλείφθηκε έως το 1980, ενώ η μεγάλη συζήτηση γύρω από το θέμα του χωριού το οποίο είχε αρχίσει να καταστρέφεται κατέληξε στην πρόταση του τοπικού συμβουλίου για κατεδάφιση του και αντικατάσταση του με κοιμητήριο. Επικράτησε όμως, η ιδέα για μετατροπή του σε ξενοδοχείο ενώ έγιναν συνδέσεις με μία κατασκευαστική εταιρία η οποία ανέλαβε την ανακατασκευή του χωριού, άρχισαν οι διαπραγματεύσεις της εταιρίας με την κοινωνία, υπογράφηκαν τα συμβόλαια με τους ιδιοκτήτες με αποτέλεσμα το 1994 το ξενοδοχείο να εγκαινιαστεί επισήμως. Το αποτέλεσμα ήταν η συγκράτηση των νέων ανθρώπων, το σχολείο ανακαινίστηκε και ο πληθυσμός αυξήθηκε από 3.800 κατοίκους το 1993 σε 4.200 το 1997 και στον τομέα της απασχόλησης μόνο το 40% απασχολούνταν πλέον με την γεωργία.

3.3.4. Khumbu, Nepal. Από το 1976 όπου ιδρύθηκε στο εθνικό πάρκο Sagarmatha, η συνεχής ανάπτυξη του τουρισμού έχει επηρεάσει την ζωή των κατοίκων και το φυσικό περιβάλλον. Στη διάρκεια της τουριστικής περιόδου αιχμής οι τουρίστες που επισκέπτονται την περιοχή είναι πενταπλάσιοι από τους τοπικούς κατοίκους. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80 πάνω από το 80% των εισοδημάτων των οικογενειών προερχόταν από τον τουρισμό, ενώ οι φυσικοί πόροι και ο τοπικός πολιτισμός έχουν παραμένουν ανέπαφοι. Ωστόσο, περιβαλλοντικά και κοινωνικοοικονομικά προβλήματα ίσως στο μέλλον μειώσουν τα θετικά αποτελέσματα από τον τουρισμό. Η περιοχή θεωρείται ένας από τους μεγαλύτερους σκουπιδοτόπους του κόσμου εξαιτίας του τουρισμού λόγω του ότι ο αριθμός των επισκεπτών αυξάνεται με αποτέλεσμα να

αυξάνονται και τα σκουπίδια ενώ τα μονοπάτια καταστρέφονται και υποβαθμίζονται συνεχώς καθώς πάνω από το 12% των μονοπατιών χρειάζονται διατήρηση. Η κυβέρνηση του Νεπάλ όπως και η τοπικές αρχές δεσμεύονται να βελτιώσουν την περιβαλλοντική κατάσταση της περιοχής διασφαλίζοντας ότι ο τουρισμός θα αποτελέσει τη βάση της οικονομίας στο μέλλον, καθώς ο τοπικός πληθυσμός έχει αντιληφθεί ότι η οικονομική τους αυτάρκεια στηρίζεται στο τουρισμό.

3.3.5. *Uluru, Australia.* Τουρίστες από όλο τον κόσμο επισκέπτονται το εθνικό πάρκο του Uluru-Kata Tjuta, άλλοι για να ανέβουν στο ιερό βουνό και άλλοι για να γνωρίσουν την παράδοση και την ιερότητα του συγκεκριμένου βουνού από την τοπική φυλή των Anangu. Κάθε μέρος του ιερού βουνού έχει μέγιστη σημασία για τη συγκεκριμένη φυλή καθώς μύθοι περνούν από γενεά σε γενεά και μεταφέρονται στους τουρίστες από τον ξεναγούς. Με την μεγάλη αύξηση των τουριστών οι οποίοι συνέχιζαν να ανεβαίνουν στο ιερό βουνό καθώς επίσης και μετά την μεγάλη αύξηση σε θανάτους και σε τραύματα, είχαμε την δημιουργία ενός ορειβατικού δικτύου με πολλά αρνητικά αποτελέσματα τόσο στο φυσικό όσο και στο πολιτιστικό περιβάλλον. Σε μια προσπάθεια ισορρόπησης των θετικών και των αρνητικών αποτελεσμάτων στην περιοχή από τον τουρισμό οι τοπικές αρχές μαζί με τον οργανισμό προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος της κυβέρνησης δημιούργησαν το πολιτιστικό πάρκο Uluru. Το κέντρο είναι σχεδιασμένο και δίνει την δυνατότητα στους επισκέπτες να γνωρίσουν την πολιτιστική σημασία και την ιερότητα του βουνού μέσα από αφηγήσεις, ιστορίες και μύθους από τους ανθρώπους της φυλής με αποτέλεσμα ο αριθμός των επισκεπτών που ανεβαίνουν για ορειβασία στο βουνό να μειώνεται συστηματικά ενώ ο συνολικός αριθμός των τουριστών να παραμένει σταθερός.

Από την μελέτη των παραπάνω περιπτώσεων προκύπτουν ορισμένα βασικά συμπεράσματα τα οποία, εστιάζονται κυρίως στο επίπεδο πολιτικής. Το κλειδί επιτυχίας για την εφαρμογή μιας επιτυχημένης τουριστικής πολιτικής στις ορεινές περιοχές φαίνεται να ακολουθεί τα στάδια: 1) εντοπισμός και αναγνώριση του προβλήματος, 2) ευαισθητοποίηση, κινητοποίηση και συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στον σχεδιασμό, 3) ανάπτυξη μιας στρατηγικής βάση του συγκριτικού πλεονεκτήματος της περιοχής, καθορισμός των στόχων, του οράματος και διαμόρφωση της πολιτικής βάση συγκεκριμένων δράσεων, 4) εφαρμογή και διαχείριση της πολιτικής με αποδοχή των αποτελεσμάτων (οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών), 5) αντιμετώπιση πιθανών προβλημάτων και πιθανή αναπροσαρμογή στα νέα δεδομένα.

3.4. Ελληνική Πραγματικότητα

Διεθνώς αναγνωρίζεται η ανάγκη ανάπτυξης του τουρισμού με ελεγχόμενο τρόπο βασισμένο στο σχεδιασμό του τουρισμού. Από τη διεθνή εμπειρία έχουμε πολυάριθμα παραδείγματα στο κόσμο, όπου ο τουρισμός δεν έχει προγραμματιστεί με αποτέλεσμα να φέρει βραχυπρόθεσμα οικονομικά οφέλη, μακροπρόθεσμα, εντούτοις, να οδηγήσει τόσο σε περιβαλλοντικά όσο σε κοινωνικά προβλήματα στους τόπους προορισμού. Σκοπός της συγκεκριμένης ενότητας είναι η προσέγγιση παραδειγμάτων με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε. Ως χαρακτηριστικά και αντιπροσωπευτικά παραδείγματα γίνεται αναφορά στους δύο οικισμούς του Νομού Πιερίας: 1) του Παλαιού Ελατοχωρίου και 2) του Παλαιού Παντελεήμονα, δύο παραδείγματα τα οποία αποτελούν σημαντικό πλαίσιο αναφοράς, καθώς μέσα σε αυτό διαφαίνονται τα προβλήματα που χαρακτηρίζουν τις ελληνικές ορεινές περιοχές, ενώ αποτελούν και την ευρύτερη βάση εύρεσης τρόπων ανάπτυξης τους.

1) Το Παλαιό Ελατοχώρι είναι παλαιός οικισμός σε υψόμετρο 800μ. που έχει εξελιχθεί σε ένα από τα πιο δημοφιλή ορεινά θέρετρα της Πιερίας, συγκεντρώνοντας επισκέπτες σε όλη την διάρκεια του χρόνου. Η ιδέα δημιουργίας ενός χιονοδρομικού κέντρου στο Ελατοχώρι, έχει ξεκινήσει εδώ και είκοσι χρόνια, ενώ σήμερα αποτελεί πόλο έλξης για τους επισκέπτες των Πιερίων ιδιαίτερα κατά τη χειμερινή περίοδο, καθώς οι υποδομές που έχουν δημιουργηθεί για διαμονή και διατροφή είναι υψηλού επιπέδου. Σήμερα, το χιονοδρομικό κέντρο λειτουργεί με τα όσα μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα καθώς μπορεί από την μια πλευρά η λειτουργία του να αποτελέσει πηγή εσόδων για ένα μικρό μέρος του πληθυσμού, καθώς η πλειοψηφία των επενδυτών δεν προέρχεται από το τοπικό πληθυσμό.

2) Ο Παλαιός Παντελεήμονας είναι χωριό του νομού Πιερίας, χτισμένος σε υψόμετρο 700μ. στις ανατολικές πλαγιές του Ολύμπου. Είναι χαρακτηρισμένος παραδοσιακός οικισμός καθώς αποτελεί ένα από τα καλύτερα δείγματα παραδοσιακής μακεδονίτικης αρχιτεκτονικής στην βόρεια Ελλάδα. Ο οικισμός κατάφερε να διατηρήσει το τοπικό του χρώμα καθώς είχε σχεδόν ερημώσει από την δεκαετία του 1950, όταν οι μόνιμοι κάτοικοι του μετακόμιζαν μαζικά στον μεγαλύτερο οικισμό του Νέου Παντελεήμονα. Την δεκαετία του 1980 όμως μεταστράφηκε η κατάσταση, όταν αναπαλαιώθηκε ο οικισμός και άρχισε η ταχεία τουριστική ανάπτυξή του. Το παραδοσιακό τοπικό χρώμα του οικισμού καθώς και η μικρή απόσταση που τον χώριζε από τα τουριστικά θέρετρα της Πιερίας και από την εθνική οδό εκτίναξαν τουριστικά την περιοχή.

Συμπεράσματα

Τα βασικά συμπεράσματα από την ανάλυση που έχει προηγηθεί συνοψίζονται στα εξής:

1. Έννοιες όπως χωροταξικός σχεδιασμός, σχεδιασμός τουρισμού, οικονομική ανάπτυξη είναι στενά συνδεδεμένες σε ότι αφορά τον σχεδιασμό αειφορικής βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης σε κάθε χωρικό επίπεδο σχεδιασμού.
2. Η τουριστική πολιτική οφείλει να εξειδικεύεται σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες του κάθε προορισμού και να συνάδει με την πολιτική για την βιώσιμη ανάπτυξη έχοντας ως στόχο την προστασία του περιβάλλοντος και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.
3. Η κινητοποίηση των τοπικών αρχών αλλά και των κατοίκων της κάθε τοπικής κοινωνίας θεωρείται απαραίτητη. Η συμμετοχή της κοινωνίας στο σχεδιασμό αποτελεί μία από τις βασικές παραμέτρους της επιτυχίας μιας πολιτικής καθώς η ίδια η κοινωνία είναι ο τελικός αποδέκτης και υποστηρικτής της μορφής ανάπτυξης που ακολουθείται.
4. Ο σχεδιασμός της πολιτικής θα πρέπει να γίνεται με βάση στόχους που τίθενται όπως είναι η πληθυσμιακή συγκράτηση, αύξηση των εισοδημάτων, η προστασία του περιβάλλοντος, η διάσωση του πολιτισμού των περιοχών, προσέλκυση επιχειρήσεων, ο προσανατολισμός της οικονομικής διάρθρωσης της τοπικής κοινωνίας.
5. Η απόκτηση της αυτονομίας και της ποικιλομορφίας της οικονομίας θεωρείται βάση ανάπτυξης ορεινών περιοχών και αποτελεί βασικό στοιχείο της επιτυχίας καθώς, με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η εξάρτηση της οικονομίας του τόπου αποκλειστικά και μόνο από ένα συγκεκριμένο παραγωγικό τομέα.
6. Η ανάπτυξη του τόπου θα πρέπει να γίνεται με βάση της νέες προοπτικές αλλά και τις απαιτήσεις της αγοράς καθώς είναι απαραίτητη η προσαρμογή στα νέα δεδομένα, ενώ τα θετικά αποτελέσματα από την πολιτική που μπορεί να ακολουθηθεί έχουν ως αποτέλεσμα πολλαπλασιαστικά αναπτυξιακά αποτελέσματα, η διάχυση των οποίων γίνεται και στις περιοχές γύρω από αυτή.

7. Είναι ιδιαίτερα σημαντική η δικτύωση περιοχών με άλλες με τις οποίες εμφανίζουν κοινά χαρακτηριστικά, κοινά προβλήματα καθώς η συνεργασία και η ανταλλαγή εμπειριών και γνώσεων είναι απαραίτητη.
8. Είναι γνωστό ότι η αντιγραφή και εφαρμογή συγκεκριμένης πολιτικής που εφαρμόζεται σε μια περιοχή είναι ανούσια καθώς πιθανόν είναι να αποτύχει εφόσον κάθε περιοχή έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες, ενώ ζητούμενο είναι ο συνδυασμός αλλά και η προσαρμογή των ευρημάτων στα δεδομένα κάθε τόπου.

Βιβλιογραφία

- Βαρβαρέσος, Σ., "Οικονομική του τουρισμού: Εννοιολογικές, Θεωρητικές και Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις από τον 19ο έως τον 21ο αιώνα", Αθήνα: Εκδόσεις Προπομπός., 2008.
- Baud Bovy, M. and Lawson, F., "Tourism and Recreation: Handbook of Planning and Design" (2nd Ed.), Oxford: Architectural Press, 2002.
- Boniface, B.G. and Cooper, C.P., "Worldwide Destinations: The Geography of Travel and Tourism" (4th Ed.), Oxford: Elsevier Butterworth and Heinemann, 2005.
- Βρεττός, Ν. και Στουρνάρας, Γ., "Η Ελληνική Οικονομία σε Αναζήτηση Στρατηγικής: Άξονες και Δράσεις μιας Μεταρρυθμιστικής Πολιτικής", Αθήνα, 2009. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.sete.gr/files/Media/Ebook/2009/09_Stournaras&Vretos_Drσεις_GiaEllinikiOikonomia.pdf
- Briassoulis, H. and Straaten, J., "Tourism and the Environment: Regional, Economic, Cultural and Policy Issues", Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 2000.
- Burton, R., "Travel Geography" (2nd Ed.), London: Pitman Publishing, 1997.
- Butler, R.W., "Tourism and the Environment: A Geographical Perspective". Tourism Geographies, Vol. 2 (3), pp. 337-358, 2000.
- Conrady, R. and Buck, M., "Trends and Issues in Global Tourism 2009", Berlin: Springer, 2009.
- CEC, Commission of European Communities, 'Communication from the commission to the council, the European Parliament, the European Economic and social Committee and the Committee of the Regions: Working Together for the Future of European Tourism', 13.11.2001 COM (2001) 665 FINAL., 2001.
- Doswell, R., "Tourism: How Effective Management Makes the Difference", Oxford: Elsevier Butterworth and Heinemann, 1997.
- Douglas, N., Douglas, N. and Derrett, R., "Special Interest Tourism: Context and Cases", Brisbane: John Wiley & Sons Australia, Ltd, 2001.
- Fusco, G.L. and Nijkamp, P., "Cultural Tourism and Sustainable Local Development", Farnham; Burlington: Ashgate, 2009.
- Godfrey, K. and Clarke, J., "The Tourism Development Handbook: A Practical Approach to Planning and Marketing", London: International Thomson Business Press, 2000.
- Hjalager, A.M., Tourism and the Environment: The Innovation Connection". Journal of Sustainable Tourism, Vol. 4 (4), pp. 201-218, 1996, 1996. "
- Holden, A., "Environment and Tourism" (2nd Ed.), London and New York: Routledge, 2008.
- Holden, A., "The Environment-Tourism Nexus: Influence of Market Ethics". Annals of Tourism Research, Vol. 36 (3), pp. 373-389, 2009.
- Inskeep, E., "Environmental Planning for Tourism". Annals of Tourism Research, Vol. 14 (1), pp. 118-135, 1987.
- Κοκκώσης, Χ. και Τσάρτας, Π., "Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον", Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική Α.Ε., 2001.

- Κομίλης, Π.Ε., "Χωροταξική Ανάλυση", Αθήνα: ΚΕΠΕ, 1994.
- Kousis, M., "Tourism and the Environment: A Social Movements Perspective". *Annals of Tourism Research*, Vol. 27 (2), pp. 468-489, 2000.
- Μπεριάτος, Η., 'Ορεινός Χώρος. Περιβάλλον, κοινωνία, ανάπτυξη'. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος 2005.
- Milne, S. and Ateljevic, I., "Tourism, Economic Development and the Global-Local Nexus: Theory Embracing Complexity". *Tourism Geographies*, Vol. 3 (4), pp. 369-393, 2001.
- Rosentraub, M.C. and Joo, M., "Tourism and Economic Development: Which Investments Produce Gains for Regions?". *Tourism Management*, Vol. 30 (5), pp. 759-770, 2009.
- ΣΕΤΕ, Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων. "Σχέδιο Δράσης για την Ποιοτική Αναβάθμιση του Ελληνικού Τουρισμού", Αθήνα: ΣΕΤΕ, 1995
- ΣΕΤΕ, Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων. "Μελέτη Ελληνικός Τουρισμός 2010: Στρατηγική & Στόχοι", Β' Έκδοση, Αθήνα: ΣΕΤΕ, 2003
- ΣΕΤΕ, Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων. "Μελέτη Πρότασης σχεδίου μάρκετινγκ για τον ελληνικό τουρισμό: Τώρα ή Ποτέ", Αθήνα: ΣΕΤΕ, 2004.
- ΣΕΤΕ, Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων. "Μελέτη Πρόκληση της Ανταγωνιστικότητας και η Ανάγκη Επανατοποθέτησης του Ελληνικού Τουριστικού Προϊόντος", Αθήνα: ΣΕΤΕ, 2005.
- Shackelford, P., "Planning For Tourism: Research Needs in a Growth Industry". *Futures*, Vol. 11 (1), pp. 32-43, 1979.
- Sharpley, R., "Tourism in Cyprus: Challenges and Opportunities". *Tourism Geographies*, Vol.3 (1): pp. 64-86, 2001.
- Sharpley, R. and Telfer, D., "Tourism and Development: Concepts and Issues", Buffalo, New York: Channel View Publications, 2002.
- Swarbrooke, J., "Sustainable Tourism Management", Wallingford, Oxon: CABI Publishing, 1999.
- Τσάρτας, Π., "Τουριστική Ανάπτυξη: Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις", Αθήνα: Εκδόσεις Εξάντας, 2000.
- ΤΜΧΧΠΑ, "25 Κείμενα για το Σχεδιασμό και την Ανάπτυξη του Χώρου". Συλλογικός τόμος για τα 20 χρόνια λειτουργίας του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξη, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, 2009.
- Travis, A.S., "Managing the Environmental and Cultural Impacts of Tourism and Leisure Development". *Tourism Management*, Vol. 3 (4), pp. 256-262, 1982.
- UNEP, United Nation Environment Programme, 'Mountain Watch: environmental change & sustainable development in mountains'. Published by United Nation Environment Programme Publications, pp. 80, Switzerland: Geneva, 2002. Available on World Wide Web in:
http://www.unep-wcmc.org/mountains/mountain_watch/pdfs/WholeReport.pdf
- WEF, World Economic Forum, 'The Travel & Tourism Competitiveness Report 2008, Balancing Economic Development and Environmental Sustainability'. Published by the World Economic Forum Publications [Blanke J. and Chiesa, T. (Eds)], pp. 504, Geneva, 2008. Available in:
http://www.weforum.org/pdf/Global_Competitiveness_Reports/TTReport/TTfullreport.pdf
- Williams, P.W. and Ponsford, I.F., "Confronting Tourism's Environmental Paradox: Transitioning for Sustainable Tourism". *Futures*, Vol. 41 (6), pp. 396-404, 2009.
- WTO, World Tourism Organization, "Tourism 2020 Vision". World Tourism Organization Publications, Spain: Madrid, 2009. Available on World Wide Web in:
<http://www.unwto.org/facts/eng/vision.htm>

- WTO, World Tourism Organization, 'Making Tourism More Sustainable: a Guide for Policy Makers, World Tourism Organization Publications, Madrid: Spain,2005.
- WTO, World Tourism Organization, "Tourism Highlights 2009". World Tourism Organization Publications, Spain: Madrid, 2009. Available on World Wide Web in: http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/highlights/UNWTO_Highlights09_en_LR.pdf
- WTO, World Tourism Organization, "World Tourism Barometer 2009", Vol. 7 (2), Spain: Madrid, 2009. Available on World Wide Web in: http://unwto.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO_Barom09_2_en_excerpt.pdf
- WTO & UNEP, World Tourism Organization & United Nation Environment Programme, 'Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers'. World Tourism Organization Publications, Madrid: Spain, 2005.
- WTTC, World Travel & Tourism Council, "Greece Travel & Tourism". Published by the World Travel & Tourism Council Publications, United Kingdom: London, 2006. Available on World Wide Web in: http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/greecegreekfinal.pdf
- WTTC, World Travel & Tourism Council, "Travel & Tourism Economic Impact-Greece 2009". Published by the World Travel & Tourism Council Publications, United Kingdom: London, 2009. Available on World Wide Web in: http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/greece.pdf
- WTTC, World Travel & Tourism Council, "Travel & Tourism Economic Impact". Published by the World Travel & Tourism Council Publications, United Kingdom: London, 2009. Available on World Wide Web in: http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/exec_summary_2009.pdf
- Yilmaz, B.S. and Gunal, O.D., "The Importance of Strategic Stakeholder Management in Tourism Sector: Research on Probable Applications". International Journal of Tourismos, Vol. 4 (1), pp. 97-108, 2009.
- Zoltan, B. and Lorant Denes, D., "Environmentalism and Sustainable Development from the Point View of Tourism". International Journal of Tourismos, Vol. 2 (2), pp. 141-154, 2007.

Spatial Planning - Tourism Development of Mountainous Areas. International Experience and Greek Reality: The Case of Pieria Prefecture

D. Triantafillou, Engineer of Planning and Regional Development, Msc in Urban Planning and Regional Development, Phd Student in the Department of Planning and Regional Development, Polytechnic School University of Thessaly, Volos City

Abstract

Tourism is an economic sector with deep spatial dimension. The need to plan and organize the tourism activity becomes one of the basic priorities of the tourism development policy which is strongly connected with the spatial planning and policy. The aim of this paper is to present the role of tourism in the development of the mountainous areas. Its basic parameter which is followed is the presentation of successful chosen case studies¹ from different mountainous areas of the world by analyzing the development policies that have adopted in order to solve their problems. This paper is divided into four sections; a) in the first section is analysed the methodology, the objectives and the structure, b) the second section which constitutes and the theoretical part of the analysis, c) the third unit is separated in two subsections; the analysis of successful case studies from the world and the comparison to two Greek case studies², while d) in the fourth section we analyze the conclusions from the possible adaptation of the results-conclusions from those successful case studies through the process of the analysis and the composition of our results.

Key Words: spatial development, planning, development policy, tourism, mountainous areas

¹Whistler Mountain, Canada, Appalachians, USA, Taybet, Jordan, Khumbu, Nepal, Uluru, Australia, Huascaran National Park, Peru, Grindelwald, Switzerland, Caucasus, Georgia, Virunga Volcanoes, Central Africa, Ranomafana N. Park, Madagascar

² P. Panteleimonas and P. Elatohori of Pieria Prefecture